

РЕЗЮМЕ

на научноизследователските трудове, публикации, научни и научно-приложни разработки, с които кандидатът доц. д-р Захари Торманов участва в конкурса за заемане на академична длъжност „професор“ в ЮФ на УНСС, по професионално направление „Право“, научна специалност „Гражданско и семейно право (гражданско и търговско право), обявен в ДВ, бр. 65 от 08.08.2025 г.

I. Хабилитационен труд – монография

Торманов, З. Паричното правоотношение. С.: Сиби, 2025, ISBN 978-619-226-303-4, 342 стр.

Обект на анализ в това изследване е паричното правоотношение и неговите елементи – парично вземане и парично задължение. Анализът обхваща и парите като обект на паричното правоотношение. Парите и паричните отношения са правен и икономически феномен, занимавал икономическата и правна мисъл от столетия. В книгата се акцентира върху класическото разбиране за пари, парично задължение и парично вземане. Авторът си поставя задачата да структурира и систематизира проблематиката относно паричното правоотношение и елементите му и да изследва спорните или не поставени проблеми и съответно да изложи виждането си по тях. Систематичното и фокусирано изследване цели да открие „белите петна“ в научното познание за тези правни фигури и да ги запълни, като даде нов поглед и интерпретация на спорните въпроси. Повдигането на спорните въпроси, понякога многократно, и научният им анализ дава сигнал към законодателя и към правоприлагането – първият да намери общественоприемливо и „работещо“ решение, а правоприлагането – грамотно, обективно и справедливо да прилага закона, следвайки неговия смисъл и дух.

Анализът в монографията е насочен към изясняване на фигурата на паричното правоотношение в частното право. Паричното вземане и паричното задължение са може би най-срещаните елементи в частноправните отношения. Паричното задължение и съответното му парично вземане са част от съдържанието на множество правоотношения, които възникват най-често от договори, но и от едностранни правни

сделки, както и от други юридически факти. Авторът въвежда понятието „просто парично правоотношение“, съдържанието на което се състои от правото на кредитора да получи определена сума пари и задължението на длъжника да му я плати (парично задължение). Простото парично правоотношение понякога е отделно и самостоятелно, но много по-често е част от съдържанието на сложно правоотношение, включващо разнородни по естеството си права и задължения.

Всички проявления на паричното вземане и задължение в частното право са предмет на научно изследване в монографията „Паричното правоотношение“. Поставена е на научен анализ релевантната нормативна уредба и различните юридически факти и фактически състави, от които възникват парични вземания и задължения в частното право. Разбира се, многобройните основанията, от които възникват парични вземания/задължения, са изследвани и анализирани в обхват, който позволява систематизирането им и открояване на спецификите им в контекста на възникналите от тях парично вземане и задължение. Извън обхвата на изследването са задълженията с паричен характер в публичноправните отрасли, като данъци, такси, глоби и др. подобни.

В **Глава първа** „Понятие и характеристика на паричното правоотношение и парите“ се изгражда и изяснява понятието за парично правоотношение, парично вземане и парично задължение. Обосновава се тезата за наличието на правен институт на паричното правоотношение. Анализира се същността, съдържанието и структурата на паричното правоотношение. Извежда се следното определение на простото парично правоотношение: „Просто парично правоотношение е отношение (връзка) между частноправни субекти, възникващо от сделка или друг посочен в закона юридически факт (фактически състав), което включва субективното право на кредитора да получи парична сума и корелативното му задължение на длъжника да плати такава парична сума, като то може да е самостоятелно или да е част от сложно правоотношение.“. Разглеждат се парите, като обект на паричното правоотношение, като се прави кратък исторически преглед на възникването и различните им разновидности в исторически план, посочени са накратко икономическите им функции и се извежда понятие за пари. Анализират се видовете пари – налични пари, парични средства по сметка, електронни пари. Анализира се статуса на чуждестранната валута като пари в българския правен порядък и се стига до извода, че чуждестранната валута има белезите и функциите на пари. Третирането на чуждата валута като пари и на уговорената в чужда валута престация като парична,

обосновава приложението на правилата относно паричните задължения и към задълженията в чужда валута.

Втората глава е посветена на основанията за възникване на парично правоотношение. В тази глава са разгледани основните категории юридически факти (фактически състави), с обективизирането на които възниква самостоятелно парично правоотношение или парично правоотношение в състава на друго сложно правоотношение.

Основанията за възникване на парично правоотношение могат да бъдат класифицирани и систематизирани по различен начин и въз основа на различни критерии. С предложената в монографията систематизация се цели тя да е най-близо до възприетото в правната доктрина. Най-често парично правоотношение (парично вземане и задължение) възниква от двустранни сделки (договори), но то може да възникне и от едностранна сделка. Възникналото от сделка правоотношение, включително и такова в съдържанието на което няма парични задължения, може да се развие в нежелана от правния ред посока. Когато длъжникът виновно не изпълнява за него ще възникне вторично задължение да обезщети кредитора. Това вторично задължение също има паричен характер. Освен от сделка парични задължения могат да възникнат също и от деликт (нарушение на генералния принцип да не се вреди другиму), от неоснователно обогатяване, от водене на чужда работа без пълномощие и на други основания.

Разгледани са по-подробно т. нар. от автора договори с основно парична престация. За разлика от повечето видове договори, при които характерната престация е непарична, а насреща се дължи цената на тази непарична престация (договори за продажба, за възмездно ползване на вещ, за извършване на работа и предоставяне на резултата от нея, трудови договори и т.н.), при тези договори характерната, типичната за тях престация е парична. Такива договори са паричният заем, банковият кредит и паричният банков влог.

Анализиран е договорът за паричен заем, като авторът е изследвал правните му характеристики. Разгърната е полемика относно това дали той е реален договор (каквото е традиционното схващане) или следва да се третира като консенсуален договор. Авторът прави извода, че в съвременните условия обективното ни право следва да възприеме договора за заем като консенсуален договор. Съображенията за законодателното му конструиране като реален договор в исторически, сравнителноправен и в правнополитически аспект вече не отговарят на нуждите на съвремието.

Другият сравнително подробно изследван договор с основно парична престация е договорът за банков кредит. Разгледани са характеристиките на договора. Анализирано е изискването за форма в общия случай, както и при потребителското кредитиране съгласно ЗПК и ЗКНИП, включително по отношение на необходимото им съдържание съгласно закона. Поставен е въпросът дали изискването на чл. 430, ал. 1 ТЗ за целеви характер на банковия кредит е безусловно и дали липсата на посочена цел за изразходване на средствата или твърде общи формулировки за целта ще направят договора недействителен. Аргументирано е, че интересът от изрично посочване на целта на изразходване на средствата е на банката и тя може да прецени кога да включи такава изискване за целево изразходване на средствата. Направена е критична съпоставка на договора за банков кредит и договора за наем, като са подчертани съществените отлики.

Третият разгледан договор с основно парична престация е договорът за паричен банков влог. Разгледана е проблематиката относно сключването и формата на договора, основните му юридически характеристики и паричните престации, възникващи от него.

В отделен параграф в Глава втора е изследвана възнаградителната лихва. Вземането и задължението за възнаградителна лихва са важни правни последици от договорите с основна парична престация, както и от някои едностранни сделки с такава престация. Изследвана е същността и характерните белези на възнаградителната лихва. Обосновани са критериите за разделянето ѝ на договорна възнаградителна лихва и законна възнаградителна лихва. Дискутирани са проблемите за определяне размера на възнаградителната лихва – особено в случаите, при които тя се дължи *ex lege* без да е налице уговорка за размера ѝ. Авторът анализира познатите на доктрината три виждания, като прави извода, че когато размерът на законната възнаградителна лихва не е определен от закона, той трябва да се определя спрямо обичайната лихва по краткосрочни необезпечени банкови кредити.

Парични правоотношения, освен от договори, възникват и от едностранни сделки. Тази категория основания е представена в монографията от банковата гаранция и менителничните ефекти. Анализът им е ограничен с оглед задачите на научното изследване в монографията - посочване на същността им, изискванията на закона относно извършването и формата им и правните им последици, изразяващи се във възникване на просто парично правоотношение и съдържащите се в него парично вземане и парично задължение. Изяснена е същността на банковата гаранция и на

правоотношенията, съставляващи гаранционната схема. Дискутиран е въпросът дали банковата гаранция е каузална или абстрактна сделка. Направен е изводът, че и банкова гаранция, която съдържа условия за плащане, запазва абстрактния си характер и по нея не могат да се правят възражения, произтичащи от валутното правоотношение, а още по-малко от правоотношението на покритие.

В монографията са анализирани важните правни характеристики на менителничните ефекти. Изследвани са и техните функции – платежна функция, на кредитно средство, гаранционна функция. Поотделно са разгледани особеностите на менителницата и записа на заповед.

С оглед една по-завършена систематизация е отделено внимание на възмездните договори – основания за възникване на парично задължение. При тези договори основната престация е непарична, а паричната престация представлява еквивалент на основната престация. Паричната престация представлява оценка и насрещното удовлетворение за полученото имуществено благо. Разгледани са накратко: договорът за продажба; възмездните договори за ползване; договорите за изработка и за услуга; възмездните мандатни договори; договорите за търговско представителство.

Независимо от изложената теза за условно обособяване на простото парично правоотношение, важна особеност в разглежданите случаи е взаимовръзката му с останалите права и задължения в състава на сложното правоотношение. Останалите права и задължения в сложното правоотношение са не само основание насрещната страна да поеме парично задължение при сключване на договора, но и влияят впоследствие върху простото парично правоотношение, т.е. върху паричното вземане и паричното задължение. Тази взаимовръзка на паричното право и задължение с останалите субективни права и задължения в общото правоотношение следва да бъде отчитана.

След възникването си правоотношението не остава статично. То се променя в зависимост от изпълнението или неизпълнението на съдържащите се в него задължения. Неизпълнението независимо от формите му – пълно, частично, забавено или лошо, внася промяна в правоотношението – възникват нови вторични права и задължения. Възниква договорна отговорност, с която се цели да се прехвърлят неблагоприятните имуществени последици на неизпълнението от имуществото на кредитора в имуществото на длъжника, т.е. кредиторът да бъде компенсиран за вредите, които е претърпял от виновното неизпълнение на съответното задължение. Една от възможните последици на

неизпълнението е възникване на задължение за плащане на обезщетение, на задължение за плащане на неустойка и на задължение за заплащане на законна мораторна лихва. Следователно възниква вторично задължение да се плати на кредитора парична сума (обезщетение), която да го компенсира за претърпените от него вреди.

В края на Глава втора са разгледани накратко основните извъндоговорни източници на парични задължения - непозволеното увреждане, неоснователното обогатяване и воденето на чужда работа без пълномощие. В преобладаващия брой случаи проявлението на такива фактически състави води като правни последици до възникване на парични задължения.

В Глава трета от монографията се изследва проблематиката относно изпълнението на паричното задължение. Изпълнението на паричното задължение трябва да е точно в субектно, времево, качествено, количествено и пространствено отношение. Точното изпълнение на паричното задължение изисква да се държи сметка за особеностите му и за естеството и характеристиките на парите, като обект на правоотношението. Анализирана е същността на изпълнението и предметът му. Изяснен е т.нар. принцип на номинализма, като са посочени и изследвани способите за преодоляването му, като: уговаряне на парична престация в стабилна чужда валута; уговаряне на легова равностойност на сума в чужда валута; определяне или актуализиране на размера на паричния дълг в съответствие с определен индекс; уговорка между страните за допълване или изменение на договора. Релевирането на фактическия състав на стопанската непоносимост е определено от автора като граница за действието на принципа на номинализма.

Изследвана е правната природа на различните способности за плащане – плащането в брой и безналичните плащания. Разгледани са различните видове платежни операции, както и платежните операции чрез платежни карти и други инструменти, свързани с карти. Обстойно са анализирани субектите на плащането, като са разгледани различни проблематични хипотези – плащане от недееспособен или ограничено дееспособен длъжник, изпълнение на паричното задължение от трето лице, плащане на овластено от кредитора, от съда или от закона лице, валидирането на неточно в субектно отношение плащане, плащане на привиден кредитор.

Обстойно е изследван времевият аспект на изпълнението на паричното задължение и удовлетворяването на кореспондиращото му вземане. Дискутиран е въпросът за

определяне на времето на изпълнение на парично задължение, както и понятията изискуемост, падеж и забава за изпълнение на безсрочно парично задължение. Анализирани са общата и специалната уредба по отношение на проблема за изгубване преимуществото на срока и предсрочната изискуемост на паричното задължение.

Последният параграф от Глава трета е посветен на изследване на въпроса за мястото на изпълнение на паричното задължение. Подложено е на критика използваното в общата норма на чл. 68, б. „а“ ЗЗД понятие „местожителството на кредитора“. Направени са обосновани предложения *de lege ferenda*.

Въз основа на изследването на поставените в монографията проблеми и на научния анализ и обобщения, авторът е стигнал до заключения, които според неговото виждане имат приносен характер, а именно:

1. Обосноваване на виждането за паричното правоотношение като отделен правен институт.
2. Извеждане на определение за парично вземане, въз основа на общото определение за субективно право.
3. Извеждането на понятие и определение за просто парично правоотношение.
4. Анализът на утвърденото разбиране за реалния характер на договора за заем и обосноваване на консенсуалния му характер. Предложение *de lege ferenda* за промяна на чл. 240, ал. 1 ЗЗД, с която да се подчертае консенсуалния характер на договора за паричен заем.
5. Противопоставяне на възприетата теза за формалния характер на договора за паричен банков влог и обосноваването на неформалния му характер.
6. Обосноваване характера на законни възнаградителни лихви на различни предвидени в закона хипотези на дължимост на лихви – по чл. 285 ЗЗД, чл. 364 ЗЗД, чл. 61, ал. 1, пр. 3 ЗЗД, чл. 81, ал. 2 ТЗ.
7. Изводът, че едностранно определени от банката „отрицателни лихви“ или „автоматично“ определени, според заложена в договора формула, „отрицателни лихви“ са недействителни (с. 156-157).
8. Виждането за определяне на размера на законната възнаградителна лихва по чл. 294, ал. 1 ТЗ и в други предвидени в закона случаи на законна възнаградителна лихва. В различните, предвидени в закона случаи на законна възнаградителна лихва, размерът ѝ трябва да се определя спрямо обичайната лихва по краткосрочни необезпечени банкови кредити, освен ако в закона е предвидено друго.
9. Обосноваване на характера на безналичните пари като законно платежно средство.
10. Определяне на плащането в брой като волева юридическа постъпка, а не едностранна сделка. За разлика от едностранната сделка волеизявлението не

определя или изменя последиците, а изразява волята (намерението) на платеща, че плаща с намерение да изпълни паричния дълг и да се погаси вземането на кредитора.

11. Тезата, че за редовно плащане е необходима дееспособност на извършващия плащането длъжник (с. 266). Основен аргумент за това е определянето на плащането в брой като волева юридическа постъпка.
12. Предложение de lege ferenda за нова ал. 3 на чл. 3 ЗЛС със следното съдържание:
„Навършили 5-годишна възраст деца могат да сключват самостоятелно сделки на ниска стойност, по които заплащат стоката или услугата с предоставени им за това парични средства. Ако от конкретните обстоятелства, естеството на стоката или услугата, размерът на цената може да се предположи, че родителят или настойникът не би се съгласил със сключването и изпълнението на сделката, то тя може да бъде унищожена“.
13. Поставяне под съмнение на правнополитическата оправданост на възможността трето лице да изпълнява чуждо задължение дори против волята на кредитора, във всички случаи когато престацията не е *intuitu personae*. Изложените аргументи са, че трябва да се стесни приложното поле на тази възможност. Предложението de lege ferenda за нова редакция на чл. 73 ЗЗД, както следва:
„73. Освен ако има интерес задължението да бъде изпълнено лично от длъжника, кредиторът не може да откаже изпълнение от трето лице, когато:
1. третото лице изпълнява като пълномощник на длъжника или със съгласието му или по негово възлагане;
2. третото лице има правен интерес да изпълни и длъжникът не е изпълнил или е очевидно, че няма да изпълни точно;
3. длъжникът е в забава за изпълнение на парично задължение.“
14. Обосноваване при безсрочните задължение на необходимостта от предвиждане в закона (чл. 69, ал. 1 ЗЗД) на определен срок за изпълнение или на „разумен“ срок за изпълнение след покана от кредитора (с. 308).
15. Обосноваване на приложението при търговска продажба на чл. 327, ал. 1 ТЗ, като специално законово правило спрямо общите законови правила на чл. 303а, ал. 3 и ал. 4 ТЗ, когато не е уговорен срок за плащане на паричното задължение.
16. Обосновката и изводът, че предсрочната изискуемост (изгубването на преимуществото на срока) по чл. 71, пр. 1 ЗЗД е приложима и за случаите, при които неплатежоспособността на длъжника е била налична към момента на

уговаряне на срочното парично задължение, но кредиторът не е знаел за нея (с. 315).

17. Във връзка с мястото на изпълнение на парично задължение, предложението *de lege ferenda* разпоредбата на чл. 68, б. „а“ ЗЗД да бъде променена по следния начин: „а) при паричните задължения – в местоживеенето на кредитора или в мястото на осъществяване на дейността му към момента на възникване на задължението. Ако кредиторът промени местоживеенето си или мястото на дейността си и уведоми за това, длъжникът трябва да изпълни на новото място, но кредиторът му дължи допълнителните разноски, вследствие на промяната.“
18. Аналогичното по смисъл предложение *de lege ferenda* по отношение мястото на изпълнение на парично задължение по търговска сделка, като се добавят втора и трета към чл. 305 ТЗ както следва: „(2) Местои изпълнението на парично задължение с налични пари е мястото на дейност на кредитора. Когато кредиторът има повече от едно място на дейност, плащането трябва да се извърши в мястото на дейност, което най-тясно е свързано с паричното задължение.“ „(3) Ако кредиторът промени мястото на дейността си и уведоми за това, длъжникът трябва да изпълни на новото място, но кредиторът му дължи допълнителните разноски, вследствие на промяната.“

II. Университетски учебник

Торманов, З. Търговско право, ИК – УНСС, 2023, ISBN: 978-619-232-400-1

Учебникът „Търговско право“ е издаден през 2020 г. (второ издание 2023 г.). Предназначен е основно за студенти от неюридически специалности. Той е с обем от 371 страници и е разделен на три части и двадесет и две глави. Учебникът включва обща част на търговското право, видове търговци и търговски сделки. Обхваната е сравнително цялостно търговскоправната материя. В Част I е направена обща характеристика на търговското право като правен отрасъл, изведено е понятие за търговец, разгледани са институтите на търговския регистър, търговското предприятие и търговското представителство.

Втората част е посветена на видовете търговци. Разгледана е проблематиката относно едноличния търговец, общите положения за търговските дружества, персоналните търговски дружества, дружеството с ограничена отговорност,

акционерното дружество. Включена е също материята относно преобразуването и ликвидацията на търговски дружества, както и основните положения относно несъстоятелността.

В третата част се разглеждат търговските сделки. Изведено е понятие за търговска сделка, разяснени са въпросите относно сключването, формата, изпълнението и неизпълнението на търговските сделки. Отделено е внимание на търговските обезпечения – общи положения, търговски залог, особен залог, търговско право на задържане. В глави от петнадесета до двадесет и втора са разгледани различни видове търговски сделки: търговска продажба, договор за лизинг, комисионен договор, спедиционен договор, договор за превоз и различните видове превози, договор за влог в публичен склад. В глава двадесет и първа са разгледани някои от банковите сделки – банков кредит, банкова гаранция, акредитив, а в последната глава – някои неуредени търговски сделки – договор за услуга, франчайзинг и факторинг.

Методологически учебникът е съставен съгласно изискванията и правилата в УНСС. Всяка глава от него започва с ясно формулирани учебни цели, продължава с изложение по съответната материя и завършва с упражнения и задачи за самоподготовка.

III. Студия

Торманов, З. Начало и продължителност на давностния срок за периодични вземания (вноски) по договори за заем и за банков кредит (анализ на съдебната практика и постановеният за тълкуване въпрос по тълкувателно дело № 3 от 2023 г. на ВКС, ОСГТК). Бизнес и право, 2023, № 1, 5-24

Обект на изследване в студията е съдебната практика по въпроса, поставен в Тълкувателно дело № 3/2023 г. на ВКС, ОСГТК: *„При уговорено погасяване на главното задължение на отделни погасителни вноски с различни падежи, откога тече съгласно чл. 114 ЗЗД давностният срок за главницата и/или за възнаградителните лихви - от датата на падежа за всяка вноска или от настъпване на изискуемостта на целия дълг, включително в хипотеза на предсрочна изискуемост?“*. Освен по този въпрос анализът обхваща съдебната практика и правната доктрина и по друг важен въпрос за това дали уговорените вноски по банков кредит (аналогично и по договор за заем) имат характера

на периодични плащания по смисъла на чл. 111, б. „в“, пр. 3 ЗЗД, съответно дали за тях не следва да се прилага кратката тригодишна погасителна давност.

При липса на законов критерий за определяне на характера на една престация като периодична, този ѝ характер следва да се определя според действителната обща воля на страните по договора. Според автора предметът на задължаването (дължимата престация) и при какви параметри следва да се изпълни – в персонално, времево, количествено и качествено отношение, се определя от страните със съгласувани уговорки по договора. Единственото ограничение е уговорките (съдържанието на договора) да не противоречат на *„повелителните норми на закона и на добрите нрави“* (чл. 9 ЗЗД). Следователно дали заемът, съответно банковият кредит трябва да се върне с еднократна престация до изтичане на уговорения срок или ще се връща на множество погасителни вноски с определена периодичност, е въпрос на постигнато съгласие между страните по договора.

Авторът извежда и обосновава белезите на периодичните плащания: 1) уговорени са повече от едно плащания; 2) плащанията са уговорени и трябва да се извършват през определен или определяем период от време; 3) периодичните вноски произтичат от общ юридически факт – в разглежданите случаи от договор за заем или от договор за банков кредит; 4) периодичните вноски са относително самостоятелни вземания, съответно задължения. Всяка вноска е с определен или определяем размер, като няма пречка те да се различават една от друга. Изискуемостта на вземането по всяка вноска настъпва на определения за нея падеж. Полемизира и аргументирано отхвърля разпространеното виждане, че договореното връщане на заема на погасителни вноски представлява съгласие на кредитора да приеме изпълнение на части по аргумент за противното от чл. 66 ЗЗД.

Аргументираният и защитен от автора извод е, че когато по договор за паричен заем или за банков кредит е уговорено връщането му на периодични вноски, то тези вноски представляват *„други периодични плащания“*, по смисъла на чл. 111, б. „в“ ЗЗД и за тях следва да се прилага тригодишна давност.

Обоснованата относителна самостоятелност на периодичните вноски по банков кредит дава аргумент на автора, че изискуемостта им настъпва на уговорения за съответната вноска падеж, съответно от този момент нататък кредиторът може да

претендира изпълнение от длъжника и ако той не е направил плащане на уговорения падеж, да предприеме действия за събиране на съответната вноска, включително и като я претендира по съдебен ред, а впоследствие и да я събере по пътя на принудителното изпълнение. Направен е извод, който впоследствие е потвърден и от приетото по делото Тълкувателно решение № 3/2023 от 21.11.2024 г., че давностният срок за вземането по всяка вноска започва да тече от определения за нея падеж.

IV. Статии

1. Торманов, З. Относно законната лихва при прихващане на изпълнението. Бизнес и право, 2019, № 1, 31-42

В статията се анализират спорните въпроси в теорията и съдебната практика по отношение на прилагането на разпоредбата на чл. 76 ЗЗД (т.нар. прихващане на изпълнението). Разгледано е прихващането на изпълнението по отношение на няколко еднородни задължения, които имат относително самостоятелен характер и не са юридически зависими помежду си. Коментирани са критично законовите критерии за „обременителност“ на задължението и „най-старо задължение“. Оспорва се аргументирано правно-политическата състоятелност като критерий за „най-старо задължение“ да се възприема моментът на възникване на съответното задължение. Авторът защитава тезата, че във връзка с изпълнението, което е предмет на правно регулиране в чл. 76 ЗЗД, от по-голямо значение е моментът на настъпване изискуемостта на съответния дълг, отколкото моментът на възникване на задължението.

Втората част на статията е посветена на разпоредбата на ал. 2 на чл. 76 ЗЗД, уреждаща прихващането на изпълнението, когато плащането не е достатъчно да покрие разносните, лихвите и главницата по един дълг. При анализ на съдебната практика по въпроса дали законната мораторна лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД следва да се прихваща по реда на ал. 1 или на ал. 2 на чл. 76 ЗЗД, авторът аргументира извода, че при плащане от длъжника, което не е достатъчно да погаси главния дълг (главницата) и принадлежностите му – лихви и разноски, то прихващането на изпълнението, включително и по отношение на законната мораторна лихва по чл. 86, ал. 1 ЗЗД следва да се извърши по реда на чл. 76, ал. 2 ЗЗД.

Статията и предходно посочената студия освен към развитието на правната наука подчертано са насочени и към решаването на реални практически проблеми в правоприлагането и съдебната практика.

2. Торманов, З. Относно заема като реален договор. Общество и право, 2024, № 5, 26-35

В статията авторът подлага на критика наложеното виждане в доктрината и съдебната практика, че паричният заем е реален договор. Анализирани са накратко останалите реални договори по обективното ни право, както и правнополитическите причини те да се третират като такива. Обикновено се посочва безвъзмездния характер на заема, поради което заемотелят няма имуществен интерес от сключването му. Изискването за предаване на паричната сума, като част от фактическия състав по сключването на договора, предпазва заемотеля от необмислено юридическо задължаване със заем, от който няма имуществен интерес, а само ще носи риска от евентуално невръщане на паричната сума. Като контра аргумент авторът посочва, че уговарянето на лихва ще направи заема възмезден, но това не дава основание на другите автори да го третират като консенсуален договор. Изтъква се, че обещанието за даване на заем не е запретиено от закона. Ако целта е заемотелят да се предпази от необмислено поемане на юридическо задължение за даване на заем, то трябва и обещанието за бъдещо сключване на договора да е запретиено. Посочват се и други аргументи в подкрепа на виждането, че заемът следва да се третира като консенсуален договор, като някои от аргументите се основават и на действащата уредба - чл. 241 ЗЗД. Статията в голяма степен преповтаря аргументите и изводите, които впоследствие авторът е направил по този въпрос в монографията си.

3. Торманов, З. Правни аспекти на въвеждането на еврото в Република България. Общество и право, 2025, № 3

Статията е по много актуалната тема за въвеждането на еврото в Република България. В нея се разглеждат изискванията за адаптиране на законодателството (правна конвергенция) и за изпълнение на Маастрихтските критериите за икономическа и фискална конвергенция. Обект на анализ са нормативните актове по въвеждане на еврото

– основно Законът за въвеждане на еврото в Република България. Разгледани са правните аспекти на този процес: паралелното функциониране на лева и еврото като законни платежни средства; превалутирането на платежни сметки и влогове; обмяната на левове за евро; въздействието на въвеждането на еврото върху различни правни инструменти.

Открити и анализирани са и някои проблеми, които могат да породят дискусии в процеса на паралелното функциониране на лева и еврото като законно платежно средство, като например случаите: 1) когато в договора е било уговорено парично задължение в лева (както ще е в повечето заварени случаи), а длъжникът иска да плати в брой или да преведе по банков път равностойността на задължението в евро; 2) когато в договора задължението е било уговорено в евро, а длъжникът иска да плати в брой или превежда по банков път равностойността на задължението в лева. Доц. д-р Захари Торманов обосновава изводите, че в първия случай, длъжникът, в месеца на двойно обръщение на лева и еврото, може да плати в лева, но само ако срокът е уговорен в полза на длъжника или не е посочено в чия полза е уговорен и задължението е изпълняемо. Длъжникът ще може да плати в лева и ако срокът е уговорен в полза на кредитора, но изтича (настъпва падежа) в рамките на едномесечния срок. Смята, че длъжникът ще може да плати по свой избор и в евро, като превалутира сумата в евро по правилата на закона. По отношение на втория случай авторът смята, че ако задължението е уговорено в евро, то трябва да се плати в евро. Такова разрешение той подкрепя и понастоящем преди приемането на България в Еврозоната, с оглед отмяната на разпоредбата на ал. 1 от чл. 10 ЗЗД.

V. Публикуван доклад от научна конференция

Торманов, З. Съществена непредвидима промяна в обстоятелствата и отражението ѝ върху договор за обществена поръчка. В Юридически, икономически и исторически аспекти на държавното регулиране върху стопанската дейност: Сборник с доклади от научна конференция, проведена на 23 юни 2022 г.. София: Издателски комплекс – УНСС, 2023, (с. 40-45)

В публикувания доклад се изследват някои от законодателно заложените възможности за промяна на договор за обществена поръчка. В него се съпоставят фактическият състав на промяна на договор за обществена поръчка в хипотезата на чл. чл. 116, ал. 1, т. 3 от Закона за обществените поръчки и фактическият състав на стопанската непоносимост по чл. 307 от Търговския закон. Изследването е в контекста на

по-общия проблем за възможността за изменение или прекратяване на договора при значителна промяна на общественно-икономическа среда и състояние на пазара, в сравнение със състоянието им към момента на сключване на договора. Анализът е по отношение на сключен договор за обществена поръчка. Когато изпълнението на обществената поръчка е за сравнително продължителен срок, то могат да настъпят непредвидени и непредвидими за страните по договора обстоятелства, които да променят съществено икономическата основа на договора. Изследването в доклада е във връзка с промяната в икономическите условия на световния и националния пазар през годините на ковид пандемията. Авторът поставя важният от практическа гледна точка въпрос относно приложимостта на института на стопанската непоносимост по чл. 307 ТЗ спрямо договори за обществена поръчка, независимо от наличието на специалната разпоредба на чл. 116 ЗОП. Сравнявайки критично съставите на двете законови разпоредби, авторът подчертава, че приложението на стопанската непоносимост изисква не само значителна и непредвидима промяна, а *„промяна със сериозен интензитет – драстична, радикална промяна на общественно-икономическата среда като цяло или такава част от нея, която пряко засяга договора“*. Направен е крайният извод, че при съществена промяна на обстоятелствата след сключване на договора за обществена поръчка, която промяна води до изключителна обременителност и нееквивалентност на дължимата престация и запазването на договора противоречи на справедливостта и добросъвестността, може да се приложи уредения в Търговския закон институт на стопанската непоносимост.

SUMMARY

of the academic research works, publications, scientific and scientifically-applied studies with which the candidate Assoc. Prof. Dr. Zahari Tormanov participates in the competition for the academic position of "professor" at the Faculty of Law of the University of National and World Economy, in the professional field of "Law," scientific specialty "Civil and Family Law (Civil and Commercial Law)," announced in State Gazette, issue 65 of 08.08.2025.

I. Habilitation thesis – monograph

Tormonov, Z. Monetary Legal Relationship. Sofia: Sibi, 2025, ISBN 978-619-226-303-4, 342 p

The subject of analysis in this study is the monetary legal relationship and its elements – monetary claim and monetary obligations. The analysis also covers money as the subject of the monetary legal relationship. Money and monetary relations are a legal and economic phenomenon that has occupied economic and legal thoughts for centuries. The book focuses on the classical understanding of money, monetary obligations, and monetary claim. The author sets out to structure and systematize the issues related to the monetary legal relationship and its elements, to examine the contentious or unaddressed problems, and to present his view on them. The systematic and focused study aims to identify the "gaps" in scientific knowledge about these legal concepts and to fill them by providing a new perspective and interpretation of the controversial issues. Raising controversial issues, sometimes repeatedly, and analysing them scientifically sends a signal to the legislator and to law enforcement—the former to find a socially acceptable and "workable" solution, and the latter to apply the law competently, objectively, and fairly, following its meaning and spirit.

The analysis in the monograph aims to clarify the concept of monetary legal relationship in private law. Monetary claim and monetary obligations are perhaps the most common elements in private law relations. Monetary obligations and their corresponding monetary claim are part of the content of many legal relationships, which most often arise from contracts, but also from unilateral legal contracts as well as other legal facts. The author introduces the concept of a "simple monetary legal relationship", the content of which consists of the creditor's

right to receive a certain amount of money and the debtor's obligation to pay it (monetary obligation). A simple monetary legal relationship is sometimes separate and independent, but much more often it is part of the content of a complex legal relationship that includes different types of rights and obligations.

All aspects of the monetary claim and obligations in private law are the subject of scientific research in the monograph "Monetary Legal Relationship." The relevant regulatory framework and the various legal facts and factual circumstances from which monetary claim and obligations arise in private law are subjected to scientific analysis. Of course, the numerous grounds on which monetary claim/obligations arise are examined and analyzed to an extent that allows them to be systematized and their specific features to be highlighted in the context of the monetary claim and obligations arising from them. Outside the scope of the study are monetary obligations in public law branches, such as taxes, fees, fines, and other similar obligations.

Chapter One, " Definition and Characteristics of Monetary Legal Relationship and Money," establishes and clarifies the definition of monetary legal relationship, monetary claim and monetary obligations. The thesis of the existence of a legal institute of monetary legal relationship is substantiated. The essence, content and structure of monetary legal relationship are analyzed. The following definition of simple monetary legal relationship is derived: "A simple monetary legal relationship is a relationship (connection) between private law subjects, arising from a contract or other legal fact stipulated in the law (factual composition), which includes the subjective right of the creditor to receive a monetary amount and the correlative obligation of the debtor to pay such a monetary amount, which may be either independent or part of a complex legal relationship. Money is considered as the object of the monetary legal relationship, with a brief historical overview of its occurrence and different varieties in historical terms, a brief description of its economic functions and a definition of the concept of money are provided. The types of money are analyzed – cash, funds in an account, electronic money. The status of foreign currency as money in the Bulgarian legal system is analyzed, and the conclusion is reached that foreign currency has the characteristics and functions of money.

Treating the foreign currency as money and obligations stipulated in foreign currency as monetary justifies the application of the rules regarding monetary obligations to obligations in foreign currency as well.

Chapter Two is devoted to the grounds for the occurrence of a monetary legal relationship. This chapter examines the main categories of legal facts (factual circumstances)

which, when materialized, give rise to an independent monetary legal relationship or a monetary legal relationship within the framework of another complex legal relationship.

The grounds for the occurrence of a monetary legal relationship can be classified and systematized in different ways and on the basis of different criteria. The systematization proposed in the monograph aims to be as close as possible to that accepted in legal doctrine. Most often, a monetary legal relationship (monetary claim and obligation) arises from bilateral transactions (contracts), but it can also arise from a unilateral transaction. A legal relationship arising from a transaction, including one that does not involve monetary obligations, may develop in a direction that is not preferred by the legal system. When the debtor intentionally fails to perform, a secondary obligation to compensate the creditor arises. This secondary obligation also possess monetary characteristics. In addition to a transaction, monetary obligations may also arise from a tort (violation of the general principle of not harming others), unjust enrichment, conducting someone else's business without authorization, and other grounds.

The author examines in detail the so-called contracts with a primarily monetary consideration. Unlike most types of contracts, where the specific consideration is non-monetary and a price is due in return (contracts for sale, for onerous use of property, for the performance of a task and delivery of the result thereof, employment contracts, etc.), in these contracts the specific, typical consideration is monetary. Such contracts include cash loans, bank loans, and cash bank deposits.

The cash loan contract is analysed, with the author examining its legal characteristics. A debate has unfolded as to whether it is a real contract (as is the traditional understanding) or should be treated as a consensual contract. The author concludes that in modern conditions, our objective law should treat the loan contract as a consensual contract. The considerations for its legislative construction as a real contract in historical, comparative law, and legal-political terms no longer meet the needs of the present day.

Another relatively well-studied contract involving primarily monetary consideration is the bank loan agreement. The characteristics of the contract are examined. The requirement for form in common case is analysed, as well as in consumer lending under the Consumer Credit Act and the Consumer Credits Related to Immovable Property Act, including with regard to their required content under the law. The question is raised whether the requirement of Art. 430(1) of the Commerce Act for the targeted nature of the bank loan is unconditional and whether the lack of a specified purpose for the use of the funds or overly general wording

regarding the purpose will render the contract invalid. It is argued that it is in the bank's interest to explicitly specify the purpose for which the funds are to be used and that the bank can decide when to include such a requirement for the targeted use of funds. A critical comparison is made between a bank loan agreement and a lease agreement, highlighting the significant differences.

The third contract with a principal monetary consideration examined is the contract for a cash bank deposit. The issues concerning the conclusion and form of the contract, its main legal characteristics, and the monetary considerations arising from it are examined.

A separate paragraph in Chapter Two examines the remuneration interest. The claim and obligation for remuneration interest are important legal consequences of contracts with a primary monetary consideration, as well as of certain unilateral transactions with such consideration. The essence and characteristic features of remuneration interest are examined. The criteria for dividing it into contractual remuneration interest and statutory remuneration interest have been justified. The problems of determining the amount of remuneration interest are discussed, especially in cases where it is due "ex lege" without an agreed rate. The author analyses the three doctrinal and concludes that when the amount of statutory remuneration interest is not determined by law, it should be determined in relation to the usual interest on short-term unsecured bank loans.

Monetary legal relationships also arise not only from contracts but also from unilateral transactions. This category of grounds is presented in the monograph by bank guarantees and negotiable instruments (bills of exchange, promissory notes). Their analysis is limited in view of the objectives of the scientific research in the monograph identifying their essence, the legal requirements regarding their execution and form, and their legal consequences, expressed in the occurrence of a simple monetary legal relationship and the monetary claim and monetary obligation contained therein. The essence of the bank guarantee and the legal relationships forming the guarantee scheme are clarified. The question of whether the bank guarantee is a causal or abstract transaction is discussed. It is concluded that even a bank guarantee which contains condition for payment retains its abstract nature and no objections arising from the underlying (valuta) relationship, still less from the coverage legal relationship may be raised against it.

The monograph analyses the important legal characteristics of the bills of exchange. Their functions are also examined – payment function, as a credit instrument, guarantee function. The characteristics of the bill of exchange and the promissory note are considered separately.

With a view to a more complete systematization, attention is paid to onerous contracts – grounds for the occurrence of a monetary obligation. In these contracts, the main consideration is non-monetary, and the monetary consideration represents the equivalent of the main consideration. The monetary consideration represents an assessment of the reciprocal satisfaction for the property benefit received. The following are briefly discussed: the contract of sale; onerous contracts for use; contracts for work and for services; onerous contracts of mandate; contracts for commercial representation.

Regardless of the thesis presented on the conditional separation of the simple monetary legal relationship, an important feature in the cases under consideration is its interconnection with the other rights and obligations comprising the complex legal relationship. The other rights and obligations in the complex legal relationship are not only grounds for the other party to assume a monetary obligation upon conclusion of the contract, but also subsequently affect the simple monetary legal relationship, i.e., the monetary claim and the monetary obligation. This interconnection between the monetary right and obligation and the other subjective rights and obligations in the general legal relationship should be taken into account.

Once established, a legal relationship does not remain static. It changes depending on the performance or non-performance of the obligations contained therein. Non-performance, regardless of its form—complete, partial, delayed, or poor—brings about a change in the legal relationship—new secondary rights and obligations arise. Contractual liability occurs, which aims to transfer the adverse property consequences of non-performance from the creditor's property to the debtor's property, i.e., the creditor is compensated for the damages suffered from the guilty non-performance of the respective obligation. One of the possible consequences of non-performance is the emergence of an obligation to pay compensation, an obligation to pay a penalty, and an obligation to pay statutory default interest. Therefore, a secondary obligation arises to pay the creditor a sum of money (indemnity) to compensate him for the damages he has suffered.

At the end of Chapter Two, the main non-contractual sources of monetary obligations are briefly discussed—unlawful damage, unjust enrichment, and conducting another person's business without authorization. In the majority of cases, the occurrence of such factual circumstances leads to the emergence of monetary obligations as legal consequences.

Chapter Three of the monograph examines the issue of the performance of monetary obligations. The performance of a monetary obligation must be precise in terms of subject, time, quality, quantity, and place. The precise performance of a monetary obligation requires taking

into account its specific features and the nature and characteristics of money as the subject of the legal relationship. The essence of performance and its subject matter are analysed. The so-called principle of nominalism is clarified, and the ways to overcome it are indicated and examined, such as: agreeing on a monetary consideration in a stable foreign currency; agreeing on the lev equivalent of an amount in foreign currency; determining or updating the amount of the monetary debt in accordance with a specific index; agreement between the parties to supplement or amend the contract. The author defines the factual composition of -hardship as the limit for the application of the principle of nominalism.

The legal nature of the various methods of payment – cash payments and non-cash payments – has been examined. The different types of payment transactions have been considered, as well as payment transactions using payment cards and other card-related instruments. The subjects of payment are analysed in detail, and various problematic scenarios are examined – payment by a legally incapable or partially legally incapable debtor, fulfillment of a monetary obligation by a third party, payment to a person authorized by the creditor, by the court, or by law, validation of a payment that is inaccurate in terms of the subject, payment to a putative creditor.

The time aspect of the performance of a monetary obligation and the satisfaction of the corresponding claim has been thoroughly examined. The issue of determining the time of performance of a monetary obligation has been discussed, as well as the concepts of maturity, due date and default in the performance of a termless monetary obligation. The general and special regulations regarding the issue of loss of the benefit of the term and acceleration of the monetary obligation have been analysed.

The last paragraph of Chapter Three is devoted to examining the issue of the place of performance of the monetary obligation. The concept of "the creditor's place of residence" used in the general provision of Art. 68(a) of the Obligations and Contracts Act is subject to criticism. Well-founded proposals *de lege ferenda* are made.

Based on the examination of the issues raised in the monograph and on scientific analysis and generalizations, the author has reached conclusions which, in his view, are of a contributory nature, namely:

1. Justification of the view of monetary legal relations as a separate legal institution.
2. Derivation of a definition of a monetary receivable based on the general definition of a subjective right.
3. Derivation of a concept and definition of a simple monetary legal relationship.

4. Analysis of the established understanding of the real nature of a loan agreement and justification of its consensual nature. Proposal de lege ferenda to amend Art. 240(1) of the Obligations and Contracts Act to emphasize the consensual nature of a monetary loan agreement.

5. Contrasting the accepted thesis on the formal nature of a monetary bank deposit agreement and justifying its informal nature.

6. Justification of the nature of statutory remuneration interest on various scenarios of interest liability provided for in the law – under Art. 285 of the Obligations and Contracts Act, Art. 364 of the Obligations and Contracts Act, Art. 61, paragraph 1, clause 3 of the Obligations and Contracts Act, Art. 81, paragraph 2 of the Commerce Act.

7. The conclusion that "negative interest" determined unilaterally by the bank or "automatically" determined according to a formula set out in the contract is invalid (p. 156-157).

8. The view on determining the amount of statutory remuneration interest under Art. 294(1) of the Commerce Act and in other cases of statutory remuneration interest provided for by law. In the various cases of statutory remuneration interest provided for by law, the amount thereof shall be determined in relation to the usual interest on short-term unsecured bank loans, unless otherwise provided by law.

9. Justification of the nature of non-cash money as a legal tender.

10. Determination of cash payment as a volitional juridical act rather than a unilateral transaction. Unlike a unilateral transaction, the declaration of intent does not determine or change the consequences, but expresses the will (intention) of the payer that they are paying with the intention of fulfilling the monetary debt and settling the creditor's receivable.

11. The thesis that regular payment requires the debtor making the payment to have legal capacity (p. 266). The main argument for this is the definition of cash payment as a volitional juridical act.

12. Proposal de lege ferenda for a new paragraph 3 of Art. 3 of the Persons and Family Act (PFA) with the following content: "Children who have reached the age of 5 may independently conclude low-value transactions, for which they pay for the goods or services with funds provided to them for this purpose. If, based on the specific circumstances, the nature of the goods or services, and the price, it can be assumed that the parent or guardian would not have agreed to the conclusion and performance of the transaction, it may be annulled."

13. Questioning the legal and political justification of the possibility for a third party to perform another person's obligation even against the will of the creditor, in all cases where the performance is not *intuito personae*. The arguments are presented for narrowing the scope of application of this possibility. The proposal *de lege ferenda* for a new version of Art. 73 of the Obligations and Contracts Act, as follows:

"73. Unless there is an interest in the obligation being performed personally by the debtor, the creditor may not refuse performance by a third party where:

1. the third party performs as the debtor's representative or with the debtor's consent or on the debtor's instructions;

2. the third party has a legal interest in performing and the debtor has not performed or it is obvious that he will not perform accurately;

3. the debtor is in default of performing a monetary obligation."

14. Justification of the need to provide in the law (Art. 69, para. 1 of the Obligations and Contracts Act) for a specific term for performance or a "reasonable" term for performance after a request from the creditor (p. 308) in the case of indefinite obligations.

15. Justification of the application of Art. 327, para. 1 of the Commerce Act in commercial sales as a special legal rule to the general legal rules of Art. 303a, paras. 3 and 4 of the Commerce Act when no term for payment of the monetary obligation has been agreed.

16. Justification and conclusion that early maturity (loss of the benefit of time) under Art. 71, sentence 1 of the Obligations and Contracts Act is also applicable in cases where the debtor's incapacity to pay was present at the time of agreeing the fixed-term monetary obligation, but the creditor was not aware of it (p. 315).

17. With regard to the place of performance of a monetary obligation, the proposal *de lege ferenda* is that the provision of Art. 68(a) of the Obligations and Contracts Act be amended as follows: "(a) in the case of monetary obligations – at the creditor's place of residence or at the place where the creditor carries out its activities at the time the obligation arises. If the creditor changes his place of residence or place where he carries out his activity and notifies the debtor thereof, the debtor must perform at the new place, but the creditor shall owe him the additional expenses resulting from the change."

18. A similar proposal *de lege ferenda* regarding the place of performance of a monetary obligation under a commercial transaction, adding a second and third paragraph to Art. 305 of the Commerce Act as follows: "(2) The place of performance of a monetary obligation with cash is the place of business of the creditor. Where the creditor has more than one place of

business, payment shall be made at the place of business most closely connected with the monetary obligation." "(3) If the creditor changes its place of business and notifies the debtor thereof, the debtor must perform at the new place, but the creditor shall owe the debtor the additional expenses incurred as a result of the change."

II. University textbook

Tormanov, Z. Commercial Law, PC – UNWE, 2023, ISBN: 978-619-232-400-1

The textbook "Commercial Law" was published in 2020 (second edition 2023). It is intended primarily for students of non-legal disciplines. It has 371 pages and is divided into three parts and twenty-two chapters. The textbook includes a general section on commercial law, types of traders, and commercial contracts. It covers commercial law matters in a relatively comprehensive manner. Part I provides a general description of commercial law as a branch of law, defines the concept of a trader, and examines the institutions of the commercial register, commercial enterprises, and commercial representation.

The second part is devoted to the types of traders. It examines the issues concerning individual traders, the general provisions for commercial companies, personal commercial companies, limited liability companies, and joint-stock companies. It also includes material on the transformation and liquidation of commercial companies, as well as the basic provisions on insolvency.

The third part examines commercial contracts. The concept of a commercial contract is defined, and issues concerning the conclusion, form, performance, and non-performance of commercial contracts are explained. Attention is paid to commercial securities—general provisions, commercial pledges, special pledges, and commercial rights of retention. Chapters 15 to 22 examine various types of commercial contracts: commercial sale, leasing contract, commission contract, forwarding contract, contract of carriage and various types of carriage, contract for deposit in a public warehouse. Chapter twenty-one examines some of the banking contracts – bank credit, bank guarantee, letter of credit, and the last chapter – some unsettled commercial contracts – service contract, franchising and factoring.

Methodologically, the textbook has been compiled in accordance with the requirements and rules of the University of National and World Economy. Each chapter begins with clearly formulated learning objectives, continues with a presentation of the relevant material, and ends with exercises and tasks for self-study.

III. Studies

Tormonov, Z. The Commencement and duration of the limitation period for periodic receivables (installments) under loan and bank credit agreements (analysis of judicial practice and the question referred for interpretation in Interpretative Case No. 3 of 2023 of the Supreme Court of Cassation, General assembly of the Civil and Commercial Colleges). *Business and Law*, 2023, No. 1, 5-24

The subject of the study is the judicial practice on the issue raised in Interpretative Case No. 3/2023 of the Supreme Court of Cassation, General assembly of the Civil and Commercial Colleges: *“In cases where the repayment of the principal obligation is agreed in separate installments with different due dates, when does the limitation period for the principal and/or remunerative interest, pursuant to Art. 114 of the Obligations and Contracts Act, begin to run —from the due date of each installment, or from the date the entire debt becomes due, including in cases of accelerated maturity?”* In addition to this issue, the analysis covers judicial practice and legal doctrine on another important issue, namely whether the agreed installments under a bank credit (and analogously, under a loan contract) are periodic payments within the meaning of Art. 111(c) para. 3 of the Obligations and Contracts Act, and whether the short three-year limitation period should apply to them.

In the absence of a legal criteria for determining the nature of a service as periodic, its nature should be determined according to the actual common will of the parties to the contract. According to the author, the subject matter of the obligation (the performance due) and the parameters under which it should be performed – in terms of personnel, time period, quantity and quality – are determined by the parties through agreed terms in the contract. The only restriction is that the agreements (the content of the contract) must not contradict "the mandatory provisions of the law and good morals" (Art. 9 of the Obligations and Contracts Act). Therefore, whether the loan or bank credit must be repaid in a single payment by the agreed deadline or in multiple instalments at specified intervals is a matter of agreement between the parties to the contract.

The author identifies and justifies the characteristics of periodic payments: 1) more than one payment is agreed upon; 2) payments are agreed upon and must be made during a specific or determinable period of time; 3) periodic payments arise from a common legal fact – in the cases under consideration, from a loan agreement or a bank loan agreement; 4) periodic payments are relatively independent receivables or liabilities. Each payment has a determined or determinable amount, and there is no obstacle to them differing from one another. The due

date of each installment is the date specified for it. It disputes and reasonably rejects the widespread view that the agreed repayment of the loan in installments constitutes the creditor's consent to accept partial performance, based on the contrary argument in Art. 66 of the Obligations and Contracts Act.

The author's well-reasoned and argued conclusion is that when a cash loan or bank loan agreement stipulates repayment in periodic installments, these installments constitute "other periodic payments" within the meaning of Art. 111(c) of the Obligations and Contracts Act and are subject to a three-year limitation period.

The justified relative independence of periodic bank loan installments gives the author grounds to argue that they become due on the agreed maturity date for the respective installment, and from that moment on, the creditor may claim performance from the debtor and, if the debtor has not made payment on the agreed due date, take action to collect the relevant installment, including by claiming it through the courts, and subsequently collecting it through enforcement. A conclusion was reached, which was subsequently confirmed by Interpretative Decision No. 3/2023 of 21.11.2024, adopted in the case, that the limitation period for the receivable on each installment begins to run from the due date specified for it.

IV. Articles

1. Tormanov, Z. On the statutory interest in the context of the application of performance set-off. *Business and Law*, 2019, No. 1, 31-42

The article analyzes controversial issues in theory and judicial practice regarding the application of the provision of Art. 76 of the Obligations and Contracts Act (the so-called set-off of performance). It examines set-off in relation to several homogeneous obligations that are relatively independent and not legally dependent on each other. The legal criteria for the "burdensomeness" of the obligation and the "oldest obligation" are critically discussed. The legal and policy-based justification for accepting the moment of the obligation's occurrence as the criterion for the "oldest obligation" is convincingly challenged. The author defends the thesis that, in relation to performance, which is subject to legal regulation in Art. 76 of the Obligations and Contracts Act, the moment of the maturity of the relevant debt is of greater legal significance than the moment of the obligation's origination.

The second part of the article is devoted to the provision of para. 2 of Art. 76 of the Obligations and Contracts Act, which regulates the set-off of the performance when the payment is not sufficient to cover the expenses, interest, and principal on a debt. In analyzing

the judicial practice on the question of whether the statutory default interest under Art. 86(1) of the Obligations and Contracts Act should be set off under para. 1 or para. 2 of Art. 76 of the Obligations and Contracts Act, the author argues that if the payment made by the debtor is not sufficient to repay the main debt (the principal) and its appurtenances – interest and expenses, the set-off of performance, including with regard to the statutory default interest under Art. 86(1) of the Obligations and Contracts Act, should be carried out in accordance with Art. 76(2) of the Obligations and Contracts Act.

The article and the aforementioned study, in addition to the development of legal science, are also focused on solving real practical problems in law enforcement and judicial practice.

2. Tormanov, Z. On the loan as a real contract. Society and Law, 2024, No. 5, 26-35

In this article, the author criticizes the prevailing view in doctrine and judicial practice that a cash loan is a real contract. The other real contracts under our objective law are briefly analyzed, as well as the legal and political reasons for treating them as such. The gratuitous nature of the loan is usually pointed out, which is why the lender has no property interest in concluding it. The requirement to transfer the monetary amount as part of the factual composition of the contract protects the lender from unconsidered legal obligations with a loan in which they have no property interest, but only bear the risk of possible non-repayment of the monetary amount. As a counterargument, the author points out that agreeing on interest will make the loan gratuitous, but this does not give other authors grounds to treat it as a consensual contract. It is emphasized that the promise to grant a loan is not prohibited by law. If the aim is to protect the lender from unconsidered assumption of a legal obligation to grant a loan, then the promise to conclude a contract in the future should also be prohibited. Other arguments are also cited in support of the view that the loan should be treated as a consensual contract, some of which are based on the current legislation - Art. 241 of the Obligations and Contracts Act. The article largely repeats the arguments and conclusions that the author subsequently made on this issue in his monograph.

3. Tormanov, Z. Legal aspects of the introduction of the euro in the Republic of Bulgaria. Society and Law, 2025, No. 3

The article deals with the highly relevant topic of the introduction of the euro in the Republic of Bulgaria. It examines the requirements for adapting legislation (legal convergence) and for meeting the Maastricht criteria for economic and fiscal convergence. The analysis focuses on the legislative acts on the introduction of the euro, mainly the Law on the Introduction of the Euro in the Republic of Bulgaria. The legal aspects of this process are examined: the parallel functioning of the lev and the euro as legal means of payment; the revaluation of payment accounts and deposits; the exchange of levs for euros; the impact of the introduction of the euro on various legal instruments.

Some issues have been identified and analyzed that may give rise to discussions in the process of the parallel functioning of the lev and the euro as legal means of payment, such as the following cases: 1) where a monetary obligation in levs has been agreed in the contract (as will be the case in most existing contracts) and the debtor wishes to pay in cash or transfer the equivalent of the obligation in euros by bank transfer; 2) when the obligation in the contract was agreed in euros, but the debtor wants to pay in cash or transfer the equivalent of the obligation in levs by bank transfer. Assoc. Prof. Dr. Zahari Tormanov justifies the conclusions that in the first case, the debtor, in the month of dual circulation of the lev and the euro, may pay in levs, but only if the term is agreed in favor of the debtor or it is not specified in whose favour it is agreed and the obligation is performable. The debtor will also be able to pay in leva if the term is agreed in favour of the creditor but expires (becomes due) within the one-month period. He believes that the debtor will be able to pay in euros at his discretion, converting the amount into euros in accordance with the law. With regard to the second case, the author considers that if the obligation is agreed in euros, it must be paid in euros. He supports this solution even before Bulgaria's accession to the Eurozone, with a view to repealing the provision of para. 1 of Art. 10 of the Obligations and Contracts Act.

V. Published report from a scientific conference

Tormanov, Z. Significant unforeseeable change in circumstances and its impact on a public procurement contract. In Legal, economic, and historical aspects of state regulation of economic activity: Collection of reports from a scientific conference held on June 23, 2022. Sofia: Publishing Complex – UNWE, 2023, (pp. 40-45)

The published report examines some of the legally provided options for changing a public procurement contract. It compares the factual structure of a change to a public procurement contract in the case of Art. 116(1)(3) of the Public Procurement Act and the factual

structure of hardship under Art. 307 of the Commercial Act. The study is in the context of the more general problem of the possibility of amending or terminating a contract in the event of a significant change in the socio-economic environment and market conditions compared to their status at the time of conclusion of the contract. The analysis concerns a concluded public procurement contract. When the performance of a public procurement contract is for a relatively long period, circumstances may arise that are unforeseen and unpredictable for the parties to the contract and which may significantly alter the economic basis of the contract. The study in the report is related to the change in economic conditions on the global and national markets during the years of the COVID-19 pandemic. The author raises the important practical question of the applicability of the doctrine of hardship under Art. 307 of the Commercial Code to public procurement contracts, regardless of the existence of the special provision of Art. 116 of the Public Procurement Act. Critically comparing the wording of the two legal provisions, the author emphasizes that the application of hardship requires not only a significant and unforeseeable change, but "a change of serious intensity—drastic, radical change in the socio-economic environment as a whole or in that part of it which directly affects the contract." The final conclusion is that in the event of a substantial change in circumstances after the conclusion of a public procurement contract, which change leads to exceptional burden and inequity of the performance due, and the retention of the contract is contrary to fairness and good faith, the doctrine of hardship provided for in the Commercial Law may be applied.